М71

3164

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

МІЩУК Володимир Володимирович

УДК 341.213(477+438+450)(043.3)

УНІТАРНА ФОРМА ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ, ПОЛЬЩІ ТА ІТАЛІЇ (ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ)

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

НБ НПУ

1000688134

Київ – 2011

7774

НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
ШЕВЧЕНКО Анатолій Євгенійович,
Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, начальник кафедри теорії та історії держави і права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений юрист України
КОЛОДІЙ Анатолій Миколайович,
Національна академія внутрішніх справ, начальник кафедри конституційного та міжнародного права;

кандидат юридичних наук
ЗАДОРОЖНЯ Галина Володимирівна,
Національний авіаційний університет,
доцент кафедри конституційного та адміністративного права Юридичного інституту.

Захист відбудеться «___» червня 2011 р. о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.18 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «___» _____ 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради **Л.С. Дубчак**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У процесі правової реформи найбільш багатоаспектною і складною є проблема утвердження в Україні оптимальної форми державного устрою. Дійсно, в юриспруденції виокремлена проблема майже два десятиліття поспіль активно дискутується ученими-державознавцями, політиками, громадськими діячами. Сьогодні необхідно дати відповідь на питання: яка форма державного устрою є найоптимальнішою для України – унітарна чи федеративна, у якому форматі можна не лише безболісно і швидко подолати національно-політичні та соціально-економічні проблеми українського суспільства, але й створити міцну політико-правову основу як для розбудови Української держави, так і посилення її ролі у міждержавних відносинах.

Територіальний устрій держави виявився чи не найскладнішим інститутом державного устрою за всі роки незалежності Української держави. По суті, у перші роки незалежності України, практично до 1995 р., не було вироблено чіткої як загальнотеоретичної, так і нормативної позиції щодо спрямування України в напрямку унітаризму чи федералізму. Україна стояла швидше на шляху федеративного, а не унітарного розвитку. Дієвим підтвердженням цього стало утвердження інституту Президента Автономної Республіки Крим, надання права Верховній Раді Автономної Республіки Крим приймати власні закони тощо. Варто зауважити, що лише Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади та місцевого самоврядування на період до прийняття нової Конституції України» від 8 червня 1996 р. офіційно визначив унітарний розвиток Української держави.

Проте закріплення в Конституції України 1996 р. унітарної форми територіального устрою нашої держави лише посилило актуальність загальнотеоретичних досліджень проблем унітаризму. Більше того, на сьогодні в юриспруденції дослідження проблеми унітарної форми територіального устрою держави залишилося поза належною увагою науковців.

Дана тема досліджувалася фрагментарно і переважно у контексті порівняння з федеративною формою територіального устрою або в контексті продукування необхідності проведення адміністративно-територіальної реформи. Варто зазначити, що проблема унітаризму не була актуальною і в період існування Радянського Союзу, оскільки правники та ідеологи тогочасної доби намагалися, насамперед, обґрунтувати незаперечну легітимність існування такої федеративної держави як СРСР.

У процесі дослідження ми зверталися до тих теоретичних надбань, що містяться у наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених-державознавців. У цілому науково-теоретичною основою дисертаційного дослідження стали наукові праці з теорії та історії держави і права, історії політичних і правових учень, конституційного права тощо.

Загалом можна зауважити, що в сучасній юриспруденції загальнотеоретичну проблему унітаризму у тих чи інших аспектах досліджували в своїх наукових

працях представники вітчизняної та зарубіжної правової науки радянського і сучасного періодів: С.В. Адамович, О.В. Андрощук, С.М. Бабурін, С.К. Бостан, Я.В. Верменич, А.З. Георгіца, І.В. Долматов, Р.О. Енгібарян, О.В. Зайчук, Н.І. Козлова, Р.А. Колишко, А.М. Колодій, О.Л. Копиленко, В.В. Кравченко, І.О. Кресіна, О.В. Клинченко, С.О. Макогон, Н.А. Мяловицька, П.І. Надолішній, Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко, В.Ф. Погорілко, О.Ф. Скакун, О.Д. Тихомиров, А.Є. Шевченко, В.В. Цвєтков, В.О. Чиркін, В.М. Шаповал та інші. Науковий внесок у загальнотеоретичну спадщину юриспруденції згаданих учених заслуговує на повагу.

Водночас вагомим підґрунтям сформульованих у дисертаційному дослідженні теоретичних висновків стали загальні положення, які розробляли у своїх наукових працях учені-державознавці XIX – початку XX ст.ст. Особлива увага приділялася науковим здобуткам знаних учених, зокрема: В.М. Гессена, О.Д. Градовського, М.С. Грушевського, Л. Гумпловича, О.О. Жиліна, М.М. Ковалевського, Я.М. Магазінера, С.А. Муромцева, Б.Е. Нольде, М.І. Палієнка, П.Б. Струве, П.І. Стучки, Б.М. Чичеріна та інших.

Дослідження здійснювалося з урахуванням сучасних тенденцій як національного, так і зарубіжного державотворення. Це дозволило привнести позитивні здобутки територіального влаштування зарубіжних держав на національний ґрунт державотворення. Відтак, у процесі написання наукової роботи проаналізована як національна, так і зарубіжна профільна нормативно-правова база, що дозволяє використати потенціал останньої для вдосконалення чинного законодавства України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема наукового дослідження відповідає вимогам Закону України від 11 липня 2001 року «Про пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки». Обраний напрям дисертаційного дослідження передбачений планом наукових досліджень Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка і пов'язаний з планом науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права Донецького юридичного інституту. Номер державної реєстрації теми дисертаційного дослідження 0111U003929.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексна розробка науково-методичних засад теоретико-правового становлення і розвитку унітарної форми територіального устрою.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі *завдання:*

– здійснити аналіз наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених у частині висвітлення проблеми унітарної форми територіального устрою;

– проаналізувати методологічний інструментарій дослідження унітарної форми територіального устрою;

– дослідити змістовне наповнення поняття «унітарна держава» і виокремити основні її ознаки;

– визначити оптимальні критерії класифікації унітарних держав на певні види, наповнити їх відповідним змістом;

– виокремити та проаналізувати основні етапи становлення і розвитку України як унітарної держави;

– на основі порівняльного аналізу національного законодавства і нормативно-правових актів Польщі та Італії обґрунтувати й запропонувати шляхи оптимізації правового регулювання унітарної форми територіального устрою України.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що складаються в процесі формування та функціонування унітарної форми територіального устрою.

Предметом дослідження є правова природа, поняття, ознаки і види унітарних держав, витоки їх становлення, а також основні засади організації та функціонування унітарних держав.

Методи дослідження. Використання різних методологічних прийомів та способів, що стали дієвим інструментом розкриття сутнісного змісту низки питань наукового дослідження, зумовлено необхідністю вирішення комплексу багатоаспектних завдань дисертаційної роботи. Методологічними засадами даного дослідження є як загальнотеоретичні, так і спеціальні наукові методи.

Використання діалектичного та історико-правового методів дало можливість дослідити процес становлення, утвердження і розвитку унітарної форми державного устрою, починаючи з грецького держави-полісу і до сьогодення (підрозділи 1.1.; 1.2.; 2.1.). Логіко-семантичний і формально-логічний методи використано у ході дослідження змістовного навантаження окремих понять, як-от: «унітарна держава», «унітаризм», «державний устрій» та інші. Відтак, використання названих методів зумовило поглиблення понятійно-категоріального апарату (підрозділи 2.1.; 3.2.).

Застосування аналітично-системного методу дозволило виокремити основні критерії і принципи класифікації унітарних держав (підрозділ 2.2.). Використання статистичного методу дозволило отримати інформацію про стан та перспективи розвитку унітарних держав (підрозділи 3.1.; 3.2.).

Застосування порівняльно-правового методу дало змогу визначити векторну спрямованість модифікації унітарної форми територіального устрою як в Україні, так і в деяких країнах Західної Європи (підрозділи 3.1.; 3.2.). Метод документального аналізу використовувався для вироблення пропозицій по вдосконаленню конституційного законодавства України засобом використання зарубіжного досвіду (підрозділ 3.1.).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що дана наукова праця є комплексним дослідженням унітарної форми територіального устрою держави на теренах незалежної України, яке присвячене проблемам історіографії та методології наукових досліджень унітарної держави, з'ясуванню змістовного наповнення поняття «унітарна держава», визначенню її базових ознак, встановленню видової класифікації держав з унітарною формою територіального устрою. Уперше системно опрацьовано методологію наукових досліджень, починаючи з античних часів і до сьогодення.

У результаті здійсненого системного дослідження унітарної форми територіального устрою досліджено концепцію сучасної унітарної держави, що

характеризує наукову новизну дисертації і містить низку теоретичних і практичних пропозицій та рекомендацій до національного законодавства України.

Наукова новизна одержаних результатів знаходить свій прояв у таких теоретичних положеннях та висновках, що виносяться на захист:

вперше:

– здійснено узагальнення та систематизацію наукових праць з проблематики унітарної форми територіального устрою, досліджено історико-правові витоки становлення, утвердження і розвитку унітарної форми територіального устрою, на підставі чого з'ясовано, що в історико-правовій думці інститут унітарної форми державного устрою, починаючи з XIX ст., досліджувався переважно як альтернатива союзної (федеративної) форми устрою держави;

– з'ясовано, що німецька наукова школа державного права у XIX ст. виробила низку публічно-правових положень доктринального характеру у напрямку обгрунтування унітарної форми державного устрою, які в своїй основі отримали визнання та наслідування ученими-правознавцями інших країн. Наукова цінність загальнотеоретичних напрацювань згаданих учених вбачається у тому, що вони ввели у науковий обіг дефініцію «унітарна держава»;

– визначено, що основними етапами становлення і розвитку державності на теренах України з позицій визначення форми її політико-територіального устрою є: давньоруський, галицько-волинський, литовсько-руський, польсько-литовський, національно-український (запорізько-козацький), російсько-імперський, національно-самостійницький (відродження української державності), радянський, український (період незалежності). Визначено, що виокремлення конкретних етапів, у часових рамках яких утвердився той чи інший державний політико-територіальних устрій, пов'язано, насамперед, з історичною назвою конкретної держави, а також правовою (нормативною) базою, на основі якої здійснювалося утвердження та правове регулювання відповідного устрою держави;

– звертається увага на те, що боротьба за збереження християнської православної віри органічно і нерозривно поєднана з боротьбою українського народу за свою національну державність. Православ'я, зокрема в період XVI-XVII століть, стало одним із тих найважливіших і найоб'єктивніших факторів, завдяки якому на ментальному рівні українського народу була закладена генетична необхідність унітарної єдності національної держави;

удосконалено:

– поняття унітарної держави як такого виду форми державного устрою, за якого проста, єдина держава не знає внутрішнього територіального поділу або ж поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, які не володіють суверенними правами, проте можуть мати статус автономних державних утворень;

– комплексну систему ознак унітарних держав: а) територія держави поділена на адміністративно-територіальні одиниці, які не наділені державним суверенітетом; б) єдина структура державного апарату, компетенція якого поширюється на всю територію держави; в) єдине громадянство; г) єдина система

законодавства, осьовим центром якої є єдина державна конституція; г) єдина судова система; д) єдина система органів конституційного контролю; е) одноканальна система оподаткування; є) у міжнародних відносинах виступає єдиним цілим;

– оптимальні критерії класифікації унітарних держав: а) за характером територіального устрою унітарні держави поділяються на прості і складні; б) за статусом адміністративно-територіальних одиниць унітарні держави поділяються на симетричні та асиметричні; в) за ступенем централізації державного управління унітарні держави поділяються на централізовані, відносно децентралізовані та децентралізовані;

– поняття територіальної автономії як відповідного правового статусу частини території держави, в основі якого лежить законодавчо закріплений обсяг прав і обов'язків, предметів відання, завдяки чому визначається місце і роль суб'єктів адміністративно-територіального устрою в процесі здійснення публічного управління в унітарній державі;

– визначення інституціоналізації унітарної держави як нормативного закріплення структури держави, співвідношення загальнодержавної і місцевої публічної влади, способу її адміністративно-територіального поділу;

набули подальшого розвитку:

– доктринальні погляди учених щодо доцільності збереження на сучасному етапі національного державотворення унітарної форми державного устрою і необхідності здійснення низки практичних кроків у напрямку поетапної децентралізації державної влади в Україні;

– поняття регіоналізації як одного із можливих способів децентралізації державної влади в Україні. Доведено, що визначальним критерієм регіоналізації України повинна стати виняткова економічна, а не політична доцільність;

– пропозиції щодо удосконалення законодавства України у сфері оптимізації правового регулювання унітарної форми територіального устрою України.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що результати наукових пошуків, сформульовані у висновках та рекомендаціях, можуть бути використані:

– у процесі здійснення вченими подальшого наукового пошуку щодо розв'язання загальнотеоретичних проблем у сфері дослідження форми державного устрою;

– у правотворчій сфері – в процесі розробки нових Законів України «Про територіальну громаду», «Про обласні ради», «Про місцеві референдуми», «Про комунальну власність» у контексті розробки Концепції адміністративно-територіальної реформи, а також внесення змін та доповнень до Законів України «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні» з метою вдосконалення норм національного законодавства з урахуванням досягнень науки держави і права у цій сфері;

– у правовиховній площині – теоретичні висновки, пропозиції та рекомендації, які містяться в даному дослідженні, можуть слугувати матеріалом у

роботі по підвищенню рівня правової культури та правосвідомості студентської молоді, державних службовців, наукової спільноти тощо;

– у навчальному процесі – при підготовці підручників та навчальних посібників, складанні навчальних програм, при викладанні курсу теорії держави і права, історія держави і права України, історія держави і права зарубіжних країн, історія політичних і правових учень, конституційне право України, конституційне право зарубіжних країн.

Практичне втілення положень дисертаційної роботи підтверджено Актами про впровадження наукових розробок дисертації у навчальний процес та наукову діяльність Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (акт № 5 від 02 березня 2011 р.), а також Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (акт № 3 від 25 березня 2011 р.).

Апробація результатів дисертації. Отримані результати, висновки та основні положення дисертаційної роботи обговорювалися на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.

Основні положення та висновки дисертації були оприлюднені на XII Науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасного державотворення» Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (24-28 березня 2008 р., м. Київ); XIII Науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасного державотворення» Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (30 березня – 3 квітня 2009 р., м. Київ); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Плебсологічне осмислення перспектив розвитку Української держави» (20 травня 2010 р., м. Київ); Міжнародній науково-практичній конференції «Антикризові механізми регіонального і муніципального розвитку» (9 квітня 2010 р., м. Київ); щорічній Міжвузівській науково-теоретичній конференції «Актуальні питання державотворення та правотворення в Україні очима молодих науковців» (20 квітня 2010 р., м. Київ); Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Дев'яті осінні юридичні читання» (12-13 листопада 2010 р., м. Хмельницький); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми юридичної науки очима молодих учених» (25 лютого 2011 року, м. Донецьк).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображені у 12 наукових працях, з яких: 5 статей у фахових наукових виданнях та 7 тез виступів на конференціях.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, до яких входять сім підрозділів, висновків і списку використаних джерел (219 найменувань на 19 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 218 сторінок, із яких 199 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, висвітлено стан її розробки, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їх апробацію, публікації, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Стан наукової розробки теми» складається з двох підрозділів і висновків, присвячений аналізу наукових праць з проблематики дослідження, а також методології дослідження унітарної форми територіального устрою.

У *підрозділі 1.1. «Історіографія проблеми унітарної форми територіального устрою»* здійснено аналіз і систематизацію наукових поглядів та джерел, присвячених проблематиці унітарної форми територіального устрою держави.

Проведений аналіз наукових джерел із виокремленої проблематики надав можливість здобувачу дійти висновків про те, що у філософсько-правовій думці поняття «унітарна держава» почало досліджуватися переважно як альтернатива федеративної форми державного устрою, а дієвим поштовхом до теоретичного обґрунтування федерації стало прийняття 17 вересня 1787 р. Конституції США, яка заклала принципи федеративного державного утворення.

Встановлено, що у XIX ст. інститут унітарної держави активно досліджувався вченими Франції, Австро-Угорщини, Росії та інших країн Європи, проте доктринальне теоретико-правове обґрунтування унітарної форми територіального устрою держави належить представникам німецької наукової школи державного права. Ідейним засновником згаданої школи був державознавець К. Гербер, сподвижниками якого були Г. Мейєр, Г. Еллінек, О. Гірке, М. Зейдель, П. Лабанд та інші. Так, у XIX ст. німецький учений Пауль Лабанд чітко визначив, що держави поділяються на два види – унітарні та об'єднані. Проте цінним у його науковій спадщині є те, що він одним із перших західноєвропейських учених використав термін «унітарна держава» у своїй праці «Державне право Німецької імперії». Доведено, що німецька школа права виробила низку публічно-правових положень доктринального характеру, які отримали визнання та наслідування ученими-правознавцями інших країн світу.

У *підрозділі 1.2. «Методологія дослідження унітарної форми територіального устрою»* обґрунтовується методологія дослідження унітарної форми територіального устрою, виокремлені етапи методологічного дослідження, доведено, що у процесі вивчення та аналізу унітарної форми територіального устрою філософи і вчені виробили свої підходи і методи розуміння згаданої форми територіального устрою.

На підставі узагальненого аналізу джерельної бази виокремлено чотири періоди методологічних досліджень унітарної форми територіального устрою, а саме: 1) античний період (V ст. до н. е. – V ст. н. е.); 2) період Середньовіччя (VI-XVII ст.ст., який поділяється на раннє Середньовіччя (VI-XI ст.ст. і розвинуте Середньовіччя (XII-XVII ст.ст.); 3) період Нового часу (XVIII-XIX ст.ст.); 4) Новітній період (кін. XIX – донині).

Аналізуючи античний період методологічних досліджень територіальної форми державного устрою, здобувачу вдалося дійти висновків про те, що античні філософи у процесі дослідження територіального устрою держави використовували широкий арсенал методів (формально-догматичний, емпіричний, метод об'єктивного ідеалізму, методи діалектичних та аналітичних суджень, історичний метод та інші), що дозволило їм виокремити інститут державної землі, завдяки чому вони впритул наблизилися до розуміння території як невід'ємного складового елемента простої, єдиної держави.

Методологічний інструментарій учених періоду Середньовіччя був досить багатий і не мав чіткого обмеження, оскільки вибір тих чи інших методів дослідження, зазвичай, опосередковувався вимогами тогочасного життя. Заслуга середньовічних учених полягає в тому, що вони започаткувати ідею виокремлення інституту форми територіального устрою як невід'ємного складового елемента форми держави, а також обґрунтували теорію єдиної, централізованої держави, яка, на їхнє переконання, є вічною, тому не може ні розпастися, ні змінити свою форму по будь-якій причині.

У період Нового часу методологічний інструментарій наукових досліджень територіальної форми державного устрою характеризується поліваріантністю, оскільки учені у процесі наукового пошуку використовували цілісну систему методів, що дозволило утвердити ідею національної держави, в основі якої містився принцип: «Одна нація – одна держава». Це сприяло утворенню в Європі єдиних, неподільних і централізованих держав. Водночас, на основі використання порівняльно-правового методу було започатковане системне дослідження простої і складної (федеративної) форми територіального устрою, що дало можливість визначити характерні їх риси.

Учені Новітнього часу, за винятком радянської доби, мали право вільно та об'єктивно обирати інструментарій наукового пошуку як з метою всебічного дослідження змістовного наповнення інституту унітарної держави, так і визначення певних історико-політичних, філософсько-теоретичних, догматичних, соціально-економічних, етнонаціональних та інших складових, під впливом яких сформувалася і функціонує унітарна форма територіального устрою держави.

Розділ 2 «Теоретичні конструкції унітарної форми територіального устрою України та окремих держав Європи» складається з двох підрозділів і висновків, в яких проаналізовано поняття, ознаки та інституціоналізацію унітарної форми територіального устрою держави, обґрунтовано необхідність виокремлення відповідних критеріїв класифікації унітарних держав, здійснено видовий поділ унітарних держав.

У *підрозділі 2.1. «Поняття, ознаки та інституціоналізація унітарної держави»* здійснюється теоретико-правовий аналіз поняття «унітарна держава» через призму багатоманітних ознак, зв'язків із соціальною дійсністю та на основі порівняння різних точок зору щодо його змістовної сутності. У результаті дослідження сформульоване авторське визначення поняття унітарної держави як певного виду форми державного устрою, за якого проста, єдина держава не знає внутрішнього територіального поділу або ж поділяється на адміністративно-

територіальні одиниці, які не володіють суверенними правами, проте можуть мати статус автономних державних утворень.

Підкреслюється, що останнім часом в юриспруденції продукується термін «унітаризм». Обґрунтовано, що поняття «унітаризм» та «унітарна держава» не є тотожніми, оскільки неоднаковим є їхнє змістовне наповнення. Крім того, час введення згаданих понять у науковий обіг різний: дефініція «унітарна держава» вперше зустрічається у наукових працях учених-теоретиків XIX ст., натомість термін «унітаризм» в силу різних причин і в сучасній юриспруденції не набув широкого використання.

Здобувач відмічає, що поняття «унітаризм» необхідно трактувати, насамперед, як принцип державного устрою. Принцип «унітаризму» не стільки виходить за рамки унітарної держави як сама унітарна держава виникає і розвивається на його основі. Більше того, елементи унітаризму спостерігаються і в державах з федеративною формою територіального устрою.

В історичному аспекті процес формування унітарних держав, як різновиду держав з відповідною системою територіального устрою, нерозривний із процесом становлення, утвердження і розвитку самої держави як соціально-правової інституції, тому ознаки унітарних держав доцільно виокремлювати, виходячи із загального розуміння ознак держави. Узагальнення державно-правових поглядів як вітчизняних, так і зарубіжних учених-теоретиків та знавців права дало можливість виокремити основну систему ознак унітарних держав: 1) територія держави поділена на адміністративно-територіальні одиниці, які не наділені державним суверенітетом; 2) єдина структура державного апарату, компетенція якого поширюється на всю територію держави; 3) єдине громадянство; 4) єдина система законодавства, осьовим центром якої є єдина державна конституція; 5) єдина судова система; 6) єдина система органів конституційного контролю; 7) одноканальна система оподаткування; 8) у міжнародних відносинах виступає єдиним цілим.

Визначено, що інституціоналізація унітарної держави – це нормативне закріплення структури держави, співвідношення загальнодержавної та місцевої публічної влади, а також способу її адміністративно-територіального поділу. Об'єктивна необхідність інституціоналізації на національному ґрунті унітарної форми територіального устрою опосередкована принципом верховенства закону, який, з огляду на ст. 8 Конституції України, є логічним продовженням принципу верховенства права. Правова цінність і значимість інституціоналізації унітарної форми політико-територіального устрою полягає у визначенні вектору розвитку держави, зокрема, в частині відносин, які визначають: а) порядок організації, функціонування і характер взаємодії загальнодержавних і місцевих органів публічної влади; б) порядок поділу території держави на відповідні адміністративно-територіальні одиниці і співвідношення влади між ними.

У *підрозділі 2.2. «Види унітарних держав»* визначено, що проблематика класифікації держав з унітарною формою територіального устрою пов'язана з багатьма чинниками, серед яких ступінь та обсяг централізації чи децентралізації публічної влади, характер взаємовідносин між центральними та місцевими

органами влади, порядок організації та діяльності органів місцевого самоврядування, ступінь самостійності місцевих самоврядних органів у вирішенні питань відповідного територіального значення, наявність чи відсутність автономних утворень у державі, географічне поширення держави, наприклад, острівні частини держави, зазвичай, наділені правовим статусом територіальної автономії тощо.

Визначено, що найбільш оптимальним варіантом є класифікація унітарних держав за такими критеріями: а) за статусом адміністративно-територіальних одиниць; б) за ступенем централізації державного управління; в) за характером територіального устрою держави.

За статусом адміністративно-територіальних одиниць унітарні держави поділяються на симетричні та асиметричні. Симетрична унітарна держава – одна із моделей унітарної держави, при якій адміністративно-територіальні одиниці одного рівня мають однаковий фактичний та юридичний, в тому числі і конституційно-правовий, статус. Асиметрична унітарна держава – одна із моделей унітарної держави, при якій адміністративно-територіальні одиниці одного рівня мають неоднаковий фактичний та юридичний, в тому числі і конституційно-правовий, статус. Визначено, що асиметричність унітарної держави формується в результаті історичних, територіальних, географічних, економічних, політичних та інших об'єктивних факторів.

За ступенем централізації державного управління унітарні держави поділяються на централізовані, відносно децентралізовані та децентралізовані. Виділено цілісну систему ознак, властивих виокремленим видам унітарних держав, на підставі чого з'ясовано, що кількість централізованих держав, порівняно з іншими різновидами, зокрема відносно децентралізованими та децентралізованими, є найменшою. Крім того, аналіз чинного законодавства зарубіжних країн показав тенденцію до децентралізації державного управління.

За характером територіального устрою унітарні держави поділяються на прості та складні. Проста держава – це унітарна держава, яка не має всередині відокремлених державних утворень, які володіють політичною самостійністю. Натомість складна держава – це унітарна держава, складовими елементами якої є адміністративно-територіальні одиниці, частина яких (або всі) мають статус автономних територіальних одиниць.

На підставі проведеного узагальненого аналізу відповідного законодавства здобувачем визначено, що територіальна автономія – це одна із форм об'єктивізації адміністративно-територіального устрою, відповідно до якого в межах унітарної держави утворені відповідні одиниці з особливим правовим статусом, в основі якого лежить законодавчо закріплений обсяг прав і обов'язків, предметів відання, завдяки чому визначається місце і роль тих чи інших суб'єктів адміністративно-територіального устрою в процесі здійснення публічного управління в унітарній державі.

Здобувач робить спробу виокремити комплексну систему найістотніших ознак територіальних автономій, а саме: а) статус територіальних автономій, як різновид адміністративно-територіальних одиниць, повинен мати обов'язкове

нормативне закріплення; б) статус територіальних автономій встановлюється і гарантується конституцією або/та іншими нормативно-правовими актами; в) адміністративно-територіальні одиниці можуть ініціювати перед державою надання їм статусу територіальної автономії, проте думка «ініціаторів» є лише інформацією для «роздумів», а не приводом до конкретних дій держави, оскільки остаточне рішення у такій ситуації завжди залишається за центром; г) статус територіальної автономії надається адміністративно-територіальним одиницям найвищого рівня, тобто областям, округам, регіонам, провінціям тощо, тому надання статусу територіальної автономії «республікам» є швидше винятком, ніж правилом; ґ) автономізація адміністративно-територіальних одиниць не порушує принципу унітарної єдності держави, оскільки децентралізація державної влади здійснюється у визначених сферах суспільного життя і в тих обсягах, які визначені центральною владою; д) територіальні автономії не є державними утвореннями, оскільки не володіють державним суверенітетом, незважаючи на те, що вони можуть мати власні представницькі органи, органи виконавчої влади; е) центральна влада залишає за собою право на «перетворення» територіальної автономії на звичайну адміністративно-територіальну одиницю.

Розділ 3 «Нормативно-правове закріплення унітарної форми територіального устрою України, Польщі та Італії» складається з трьох підрозділів і висновків, в яких проаналізовано правове забезпечення унітарної форми державного устрою Польщі та Італії, досліджено основні етапи становлення і розвитку унітаризму в Україні, визначено основні шляхи оптимізації правового регулювання унітарної форми державного устрою в Україні.

У *підрозділі 3.1. «Правове забезпечення унітарної форми державного устрою держав Європи на прикладі Італії та Польщі»* на підставі узагальненого аналізу зроблено висновок, що феномен стійкості унітаризму вбачається у видовій різноманітності його змістовного наповнення, завдяки чому сучасні унітарні держави, в тому числі Італія і Польща, досить активно та успішно розвиваються в умовах посилення демократичних тенденцій державотворення.

Здобувач обґрунтував доцільність вивчення досвіду Італії і Польщі в частині правового забезпечення унітарної форми державного устрою. Доведено, що для України як за «формою», так і за «духом» є більш близькими традиції унітарного державотворення у згаданих державах. Процес поступової регіоналізації України за зовнішнім виразом наближує Україну до Італії. Водночас заслуговує на увагу адміністративно-територіальна реформа, проведена у сусідній Польщі, завдяки якій вона трансформувалася в сучасну конкурентоспроможну державу, здатну прийняти політичні, економічні та соціальні виклики Західної Європи.

Встановлено, що законодавство Італії в частині визначення самоврядних прав територіальних громад областей та їх представницьких органів, порівняно з аналогічними інститутами в Україні, є значно ліберальнішим і демократичнішим за національне законодавство. Надання права законодавчої влади областям Італії не порушує унітарної єдності держави, хоча дана традиція привнесена з практики федеративних держав. Доведено, що законотворчий досвід Італії в частині

розширення суб'єктів законодавчої ініціативи цілком успішно може бути привнесений і на національний ґрунт законотворення. Відтак, доцільно надати Верховній Раді АРК та обласним радам, які є представницькими органами найбільших адміністративно-територіальних одиниць України, право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України, що опосередковує необхідність внесення відповідних змін до Конституції України.

В Україні подібно Польщі потрібно реформувати систему органів виконавчої влади на засадах децентралізації і деконцентрації владних повноважень і ресурсів. Доведена необхідність перерозподілу повноважень між центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на користь останніх, оскільки органи місцевого самоврядування максимально наближені до територіальних громад – основних споживачів публічно-управлінських послуг, знають специфіку місцевих проблем і можуть детерміновано їх вирішувати. З огляду на це, має бути скасована практика централізованого прийняття рішень з того кола питань, які можуть бути вирішені обласними радами.

У *підрозділі 3.2. «Становлення і розвиток України як унітарної держави»* визначено, що державотворчий процес на теренах України, а, відтак, і утвердження (або спроба утвердження) тієї чи іншої форми політико-територіального устрою, мали досить складний, багатогранний, неоднозначний, а подеколи, суперечливий, проте поступальний характер. Виокремлення конкретних етапів, у часових рамках яких утвердився той чи інший державний політико-територіальних устрій, пов'язано, насамперед, з історичною назвою конкретної держави, а також правовою (нормативною) базою, на основі якої здійснювалося утвердження та правове регулювання певного устрою держави.

Здобувач акцентує увагу, що основними етапами становлення і розвитку України з позицій визначення форми її політико-територіального устрою є: давньоруський, галицько-волинський, литовсько-руський, польсько-литовський, національно-український (запорізько-козацький), російсько-імперський, національно-самостійницький (відродження української державності), радянський, український (період незалежності).

Підрозділ 3.3. «Шляхи удосконалення правового регулювання форми державного устрою в Україні» присвячено аналізу можливих перспектив розвитку державного устрою в Україні, зокрема як унітарної чи федеративної держави, а також визначено пріоритетні шляхи оптимізації існуючої форми державного устрою.

У результаті узагальненого аналізу зроблено висновок, що оптимальним державним устроєм на теренах незалежної України є той, завдяки якому опосередковується можливість збереження її державно-національної єдності і територіальної цілісності, забезпечується зростання економічної могутності держави шляхом оптимального поєднання загальнодержавних та місцевих інтересів.

На думку здобувача, на сучасному етапі національного державотворення оптимальною є унітарна форма державного устрою, проте необхідно здійснити низку практичних кроків у напрямку поетапної децентралізації державної влади,

завдяки яким Україна набуде статусу регіональної держави – це оптимальний компроміс між прихильниками федералізму та унітаризму. Регіональне структурування територіального простору України має ґрунтуватися на системі об'єктивних чинників, серед яких економічний, історичний, політичний, географічний і демографічний тощо.

Констатується, що практична оптимізація унітарної форми державного устрою України можлива шляхом удосконалення чинного законодавства. Загалом пропонується змістовно оновити і прийняти понад десять Законів України.

ВИСНОВКИ

У результаті вивчення та аналізу загальної характеристики унітарної форми територіального устрою України та окремих країн Західної Європи (Італії та Польщі) сформульовано такі висновки:

1. У роботі сформульовані наступні авторські визначення:

– «унітарна держава» – це такий вид форми державного устрою, за якого проста, єдина держава не має внутрішнього територіального поділу або ж поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, які не володіють суверенними правами, проте можуть мати правовий статус автономних державних утворень;

– «територіальна автономія» – це не частина території держави, а відповідний правовий статус, в основі якого лежить законодавчо закріплений обсяг прав і обов'язків, предметів відання, завдяки чому визначається місце і роль тих чи інших суб'єктів адміністративно-територіального устрою в процесі здійснення публічного управління в унітарній державі. Визначено цілісну систему ознак територіальних автономій як важливих і невід'ємних елементів адміністративно-територіального устрою складних унітарних держав;

– «унітаризм» – це принцип державного устрою, сутнісна значимість якого вбачається в централізації, яка обов'язково знаходить свій вияв у сфері державної влади та управління, а також може знаходити відповідну об'єктивізацію в економічній, культурній, соціальній та інших сферах державно-суспільного життя.

2. Виокремлено комплексну систему ознак унітарних держав: а) територія держави поділена на адміністративно-територіальні одиниці, які не наділені державним суверенітетом; б) єдина система державного апарату, компетенція якого поширюється на всю територію держави; в) єдине громадянство; г) єдина система законодавства, осьовим центром якої є єдина державна конституція; ґ) єдина судова система; д) єдина система органів конституційного контролю; е) одноканальна система оподаткування; є) у міжнародних відносинах виступає єдиним цілим.

3. Обґрунтовано, що такий державно-правовий інститут як унітарна держава почав активно досліджуватися вченими-правниками світу майже водночас – у XIX ст. Визначено, що в історико-правовій думці інститут унітарної форми

державного устрою початково досліджувався переважно як альтернатива союзної (федеративної) форми устрою держави. У XIX ст. німецька наукова школа державного права виробила низку публічно-правових положень доктринального характеру у напрямку обґрунтування унітарної форми державного устрою, які отримали визнання та наслідування ученими-правознавцями інших країн. Наукова цінність загальнотеоретичних напрацювань згаданих учених вбачається у тому, що вони: а) виробили основні доктринальні концепції форми державного устрою: складні (союзні) і прості (єдині) держави; б) ввели у науковий обіг дефініцію «унітарна держава»; в) розвинули учення про суверенітет федеративної та унітарної держав. Встановлено, що цінність методологічної бази полягає у тому, що завдяки поліваріантності і множинності методів урізноманітнюються способи організації та побудови теоретичної і практичної наукової діяльності учених у частині дослідження унітарної форми територіального устрою держави.

4. Констатовано, що радянська історіографія дослідження проблематики унітарної форми територіального устрою характеризується наступними ознаками: а) значне ідеологічне нашарування наукових досліджень радянських учених у контексті висвітлення виокремленої проблеми; б) практична відсутність профільних загальнотеоретичних доктринальних праць, оскільки дослідження з даної проблематики носять переважно фрагментарний характер; в) значне послуговування емпіричним досвідом радянського будівництва у сфері державного устрою; г) міцне утвердження у науковій лексиці радянської доби дефініції «унітарна держава»; ґ) латентне використання радянськими вченими загальнотеоретичних напрацювань у сфері дослідження проблематики унітаризму, вироблених зарубіжною «буржуазною» наукою, незважаючи на відкрите протистояння наукових доктрин соціалістичного і капіталістичного державотворення. Дослідження унітарної форми територіального устрою України в умовах сьогодення характеризується відсутністю будь-якого ідеологічного тиску на теоретиків-державознавців з боку держави. Це дає можливість ученим вільно та об'єктивно обирати інструментарій наукового пошуку не лише з метою всебічного дослідження змістовного наповнення унітарної форми територіального устрою, але й опосередковує неупереджене визначення певних історико-політичних, філософсько-теоретичних, догматичних, соціально-економічних, етнонаціональних та інших складових, під впливом яких сформувався і функціонує відповідний територіальний устрій України.

5. Оптимальними критеріями класифікації унітарних держав є: а) за характером територіального устрою – прості і складні; б) за статусом адміністративно-територіальних одиниць – симетричні та асиметричні; в) за ступенем централізації державного управління – централізовані, відносно децентралізовані та децентралізовані.

6. Основними етапами становлення і розвитку України з позицій визначення форми її політико-територіального устрою є: давньоруський, галицько-волинський, литовсько-руський, польсько-литовський, національно-український (запорізько-козацький), російсько-імперський, національно-самостійницький (відродження української державності), радянський, український (період

незалежності). Визначено, що виокремлення конкретних етапів, у часових рамках яких утвердився той чи інший державний політико-територіальних устрій, пов'язано, насамперед, з історичною назвою конкретної держави, а також правовою (нормативною) базою, на основі якої здійснювалося утвердження та правове регулювання відповідного устрою держави. Доведено, що державотворчий процес на теренах України мав досить складний, багатогранний, неоднозначний, а подеколи, суперечливий, проте поступальний характер.

7. Звертається увага на те, що боротьба за збереження власної православної віри органічно і нерозривно поєднана з боротьбою українського народу за свою національну державність. Православ'я, зокрема в період XVI-XVII ст. ст., стало одним із тих найважливіших і найоб'єктивніших факторів, завдяки якому на ментальному рівні українського народу була закладена генетична необхідність унітарної єдності національної держави.

8. З'ясовано, що в Італії та Польщі існує чітка система державного контролю за організацією і діяльністю органів місцевого самоврядування, що дозволяє, з одного боку, покласти на органи місцевого самоврядування широкі повноваження у сфері вирішення найскладніших проблем місцевого значення, а з іншого – втручатися у діяльність органів місцевої влади через законодавчо визначені способи і засоби впливу на них. Наголошується на тому, що як в Італії, Польщі, так і в Україні розширення обсягу компетенції органів місцевого самоврядування має підкріплюватися достатніми фінансовими ресурсами, завдяки чому повноваження самоврядних органів набудуть реального змісту. На основі вивчення досвіду державотворення Італії, констатована необхідність надання обласним радам і Верховній Раді Автономної Республіки Крим права законодавчої ініціативи у Верховній Раді України, що опосередковує внесення відповідних змін до ст. 93 Конституції України.

9. У сучасних умовах федеративна форма державного устрою є неприйнятною для України, що опосередковано рядом вагомих причин: а) в умовах політичної нестабільності, низького рівня правосвідомості українських політиків, державних діячів федералізація України може призвести не лише до порушення її територіальної цілісності, але й до поступової втрати державного суверенітету; б) утвердження національного державотворення на федеративних засадах в умовах відсутності реального народовладдя може спричинити соціально-економічне розбалансування держави; в) відсутність єдиної загальнонаціональної програми економічного розвитку Української держави, розробленої з урахуванням регіональних виробничих потужностей, опосередковує функціональну невизначеність федералізації України з економічних позицій. Відтак, федералізація передбачає значні фінансові затрати, проте перспективи економічної вигоди такої політико-правової реформи є невизначеними; г) федералізація України є безпідставною з етнічно-національних позицій, позаяк утвердження української державності відбувається на етнічних землях української нації. На сучасному етапі національного державотворення оптимальною є унітарна форма державного устрою, проте необхідно здійснити низку практичних кроків у напрямку поетапної децентралізації державної влади.

10. Підкреслюється, що регіоналізація – один із можливих способів децентралізації державної влади в Україні. І визначальним критерієм можливої регіоналізації України повинна стати винятково економічна, а не політична доцільність, а завдання юриспруденції у процесі регіоналізації України має полягати, насамперед, у правовому його супроводі з метою забезпечення легітимності державотворення. Демократизація унітарної форми територіального устрою України повинна мати комплексний характер, а саме: а) необхідно прийняти низку нових Законів України, зокрема «Про територіальну громаду», «Про обласні ради», «Про місцеві референдуми», «Про комунальну власність» та інші; б) районні державні адміністрації мають бути ліквідовані, натомість обсяг повноважень районних органів місцевого самоврядування має збільшитися.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Міщук В.В. Витоки дослідження форми територіального устрою держави: методологічний аспект / В.В.Міщук // Часопис Хмельницького університету управління та права: Університетські наукові записки. – 2010. – № 3/2010. – С. 23-28.

2. Міщук В.В. Види унітарних держав: проблеми класифікації / В.В.Міщук // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 3. – С.48-52.

3. Міщук В.В. Унітаризм як принцип державного устрою / В.В.Міщук // Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2010. – № 4/2010. – С. 12-16.

4. Міщук В.В. До питання визначення ознак унітарної держави / В.В.Міщук // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. праць. – № 4. – 2010. – С. 33-39.

5. Міщук В.В. Державний устрій України: перспективи розвитку та удосконалення / В.В.Міщук // Економіка і право: Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – 2010. – Серія 18. – Вип. 11. – С. 62-68.

Тези доповідей на конференціях, які додатково відображають результати дослідження

1. Міщук В.В. До питання визначення форми державного устрою українських земель у складі Литовсько-руської держави (1340-1569 рр.) / В.В.Міщук // Актуальні проблеми сучасного державотворення: матеріали XII наук.-практ. конф. Київської державної академії водного транспорту ім. гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного, 24-28 березня 2008 р. – К.: КДАВТ, 2008. – С. 25-30.

2. Міщук В.В. До питання про форму державного устрою Галицько-Волинської держави / В.В.Міщук // Актуальні проблеми сучасного державотворення: матеріали XIII наук.-практ. конф. Київської державної академії

водного транспорту ім. гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного, 30 березня – 3 квітня 2009 р. – К.: КДАВТ, 2009. – С. 12-16.

3. Міщук В.В. Територіальний устрій як важлива передумова дієвого функціонування органів публічної влади / ВВ. Міщук // Антикризові механізми регіонального і муніципального розвитку. Ч. 1: матеріали міжн. наук.-практ. конф., 9 квітня 2010 р. – К., 2010. – С. 135-136.

4. Міщук В.В. Співвідношення державного і територіального устрою: проблеми теорії і практики / В.В.Міщук // Актуальні питання державотворення та правотворення в Україні очима молодих науковців. Ч. 1: матеріали щорічної міжвуз. наук.-теоретич. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, 20 квітня 2010 р. – К., 2010. – С. 63-66.

5. Міщук В.В. Утвердження інституту народної ініціативи в унітарних державах у контексті розвитку плебсологічної науки / ВВ. Міщук // Плебсологічне осмислення перспектив розвитку Української держави: матеріали III всеукр. наук.-практ. конф., 20 травня 2010 р. – К. 2010. – С. 109-111.

6. Міщук В.В. Інституціоналізація унітарної держави / ВВ. Міщук // Дев'яті осінні юридичні читання: Міжнародна наук.-практ. конф. молодих вчених, 2010 р. – Хмельницький, 2010. – С. 61-63.

7. Міщук В.В. До питання про форму державного устрою Давньоруської держави / ВВ. Міщук // Актуальні проблеми юридичної науки очима молодих учених: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 лютого 2011 р. – Донецьк, 2011. – С. 90-93.

АНОТАЦІЇ

Міщук В.В. Унітарна форма територіального устрою України, Польщі та Італії (порівняльно-правовий аналіз). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2011.

У дисертації досліджена правова природа, поняття, ознаки і види унітарних держав, витоки їх становлення, а також основні засади організації та функціонування унітарної форми територіального устрою держави.

На підставі опрацювання та аналізу наукових праць, першоджерел та інших нормативно-правових актів вивчено історіографію і методологію досліджень унітарної форми територіального устрою, починаючи з античних часів і до сьогодення.

Вивчено та проаналізовано основні етапи становлення і розвитку України як унітарної держави, у результаті чого з'ясовано, що державотворчий процес на теренах України, а, відтак, і утвердження (або спроба утвердження) унітарної форми політико-територіального устрою, мали досить складний, багатогранний, неоднозначний, а подеколи суперечливий, проте поступальний характер.

Сформульовано низку положень науково-теоретичного характеру. Крім того, на основі порівняльного аналізу нормативно-правових актів зарубіжних країн і національного законодавства запропоновано шляхи оптимізації правового регулювання унітарної форми територіального устрою України.

Ключові слова: унітарна держава, форма державного устрою, унітарна форма державного устрою, територія держави, регіональна держава, інституціоналізація унітарної держави.

Мищук В.В. Унитарная форма территориального устройства Украины, Польши и Италии (сравнительно-правовой анализ). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2011.

В диссертации исследована правовая природа, понятие, признаки и виды унитарных государств, истоки их становления, а также основные принципы организации и функционирования унитарной формы территориального устройства государства.

На основании обработки и анализа научных трудов, первоисточников и других нормативно-правовых актов изучено историографию и методологию исследований унитарной формы территориального устройства, начиная с античных времен и до сегодня.

Выяснено, что немецкая научная школа государственного права в XIX в. разработала ряд публично-правовых положений доктринального характера в направлении обоснования унитарной формы государственного устройства, которые получили признание и подражание учеными-правоведами других стран. Научная ценность общетеоретических наработок упомянутых ученых видится в том, что они ввели в научное обращение дефиницию «унитарное государство».

Предложена авторская интерпретация определения унитарного государства как такого вида формы государственного устройства, за которого простое, единое государство не знает внутреннего территориального разделения или же разделяется на административно-территориальные единицы, которые не владеют суверенными правами, однако могут иметь статус автономных государственных образований.

Доказано, что понятие «унитаризм» необходимо трактовать, в первую очередь, как принцип государственного строя. Сущностная значимость принципа «унитаризм» усматривается в централизации, которая обязательно находит свое проявление в сфере государственной власти и управления, а также может находить соответствующую объективизацию в экономической, культурной, социальной и других сферах государственно-общественной жизни.

Изучено и проанализировано основные этапы становления и развития Украины как унитарного государства, в результате чего установлено, что процесс государственного строительства на территории Украины, а также утверждение (или попытка утверждения) унитарной формы политико-территориального

устройства, имели очень сложный, многогранный, неоднозначный, а иногда противоречивый, однако поступательный, характер.

Сделан вывод о том, что борьба за сохранение христианской православной веры органично и неразрывно соединенная с борьбой украинского народа за свою национальную государственность. Православие, в частности в период XVI – XVII веков, стало одним из тех важнейших и самых объективных факторов, благодаря которому на ментальном уровне украинского народа была заложена генетическая необходимость унитарного единства национального государства.

Сформулировано ряд положений научно-теоретического характера, кроме того, на основе сравнительного анализа нормативно-правовых актов зарубежных стран и национального законодательства предложены пути оптимизации правовой регуляции унитарной формы территориального устройства Украины.

Ключевые слова: унитарное государство, форма государственного устройства, унитарная форма государственного устройства, территория государства, региональное государство, институционализация унитарного государства.

Mischuk V.V. Unitary form of the territorial structure of Ukraine, Poland and Italy (comparative law analysis). – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific candidate degree of Candidate of Judical Science (Ph. D in Law) on specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal doctrines. – National pedagogical university named by M.P. Dragomanov. – Kiev, 2011.

Legal nature, concept, signs and types of the unitary states, sources of their becoming, and also basic principles of organization and functioning of unitary form of the territorial mode of the state, is investigated in dissertation. On the basis of working and analysis of scientific labours, original sources and normative-legal acts, historiography and methodology of researches of unitary form of the territorial mode is studied, beginning from ancient times and until nowadays.

The basic stages of becoming and development of Ukraine are studied and analysed as the unitary state, it is as a result found out, that a state creative process is on the walks of life of Ukraine, and, consequently, and claim (or attempt of assertion) of unitary form of political and territorial mode, had difficult enough, many-sided, ambiguous, and sometimes, contradictory, however forward, character.

The row of positions of scientific character is formulated. In addition, on the basis of comparative analysis normative-legal acts of foreign countries and national legislation the offered ways of optimization of the legal adjusting of unitary form of the territorial mode of Ukraine are made.

Keywords: unitary state, form of state structure, unitary form of state structure, territory of the state, regional state, institutionalization of the unitary state.

Підписано до друку 26.04.2011 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Наклад 100 прим. Зам. № 267
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26